

A META MÁIS ACARIÑADA, A MÁIS LONXANA: UNHA EXPLICACIÓN Ó ÉXITO MILENARIO DO CAMIÑO XACOBEO

Por: Luís Giadás

Debuxos: Nacho Méndez Baamonde

Múltiples son os factores que axudan a explicar o persistente engado que, dende fai uns mil douscentos anos, vén tendo o Camiño Xacobeo. Permitídemme salientarmos dos máis significativos: a Gallaecia romana, a Jalikia musulmana, a Jacobusland viquinga era, na Idade Media, o País do Solpor, o Extremo Occidente ... en fin, o Cabo do Mundo.

En efecto, trala caída de Roma e a implantación dos reinos bárbaros, a Igrexa establecerá un prolongado pulso coas raiceiras pagáns, tanto dos indíxenas romanizados coma dos conquistadores xermánicos, forcexo que ás veces seméllanos perdido de antemán (¡chega con comprobar o caso que aínda hoxe lle facemos a S. Martiño de Dumio cando, no S. VI, denunciaba crenzas tan popularizadas coma as fontes milagreiras ou o mal de ollo, na súa obra "De correctione rusticorum"!) ou, outras veces, cheo de riscos persoais, coma S. Gregorio de Tours e a súa arbitrase nas guerras entre as diversas faccións dentro da monarquía franca.

Aestratexia triunfante (e, se cadra, non triunfadora) da Igrexa foi a superposición de cultos: sobre o conxunto litolátrico de Muxía, a Virxe da Barca; sobre a heliolatría ou Ara Solis de Fisterra, o "Cristo da barba dourada"; sobre a hidrolatría das ninfas, Santa Eufemia de Ambía, etc. Máis aínda: a aqueles centros de culto prerromano traen reliquias de santos e mártires, tanto de Roma como de Terra Santa (¡incluso a mediados do XIX compran para a parroquia malpicán de S. Pedro de Barizo a momia de S. Calixto mozo!), e, axiña, acoden doentes, peregrinos e penitentes, ávidos de remediar os males do corpo e da alma, converténdose illadas ermidas, primeiro en aldeas con exvotos e amuletos e, co paso do tempo, en prósperos burgos, onde artesáns e comerciantes medran á conta dos devotos forasteiros.

Víctimas como somos hoxe en día das présas, en perpetua mobilidade espacial (da casa ó traballo, do traballo ó lecer), implacablemente devorados polos homes grises "de "Momo", non relembremos que, na Idade Media, a sociedade era estática : as persoas, dende que nacían, quedaban fixadas ó seu lugar de orixe e ó seu propio estamento ou grupo social, do cal non podía mudar, chegando incluso a maioritaria poboación campesiña a estar vencellada indisolublemente á terra e ós bois cos que sustentaban ós propietarios nobres e eclesiásticos. Neste contexto determinista, a peregrinación resultaba ser unha mobilización dinámica, unha ruptura liberadora... en

suma, unha ampliación física e mental do estreito horizonte vital das xentes daquel tempo.

O Camiño tiña un forte compoñente purificador: nos Países Baixos, emprendían (e aínda emprenden) o sagrado camiño para expiar delictos e pecados (a Xerusalén, expíabase tres veces máis que a Santiago e Roma). Así, San Pedro Damián, cardeal bispo de Ostia, diplomático papal por toda Europa, ardente flaxelador da inmoralidade e dos vicios dos cregos (especialmente, no seu tratado " Gomorrhianus"), definía, no S. XI, deste xeito a peregrinación como un " exilio espiritual para a renovación moral do individuo ".

Así, a tumba de San Martiño de Tours, o caritativo militar romano que compartillara a capa co vagabundo/Xesús, congrega moitos fieis, o mesmo que as reliquias da santa pecedora María Magdalena de Vezelay, ou as de San Marcial, o primeiro bispo de Limoges; axeónllanse ante a Virxe Negra de Le Puy ; préganlle pola sanación da vista á Santa Fe, mártir de Agen, en Conques, ricamente engalanada con ofrendas de pedras preciosas; conmóvense coa valentía do bispo San Saturnino (ou Sernin, como din os tolosanos) ou admiran (peregrinos vidos ata de Polonia) a St Guilhem-le-Désert, "Guillermo, o do nariz corvo", o vencedor dos musulmáns, personaxe dos cantares de "gesta", retirado ó convento.

Sí, estes eran santuarios concorridos no Medievo, no corazón da Cristiandade... mais a tumba do Apóstolo (primeiro mártir do Colexio Apostólico, evangelizador de Occidente e protagonista principal dos feitos de Xesús) atopábase trala dobre barreira dos Pirineos e dos Montes de León, beireando perigosamente a "Terra de Ninguén", a estéril fronteira co potente Emirato/Califato de Córdoba, a pouca distancia da Ría de Arousa, vía de entrada dos drakkars viquingos ... a súa búsqueda implicaba o triple de sacrificio en tempo e distancia ou, algo peor, o risco da escravitude ou da morte ... e a peregrinaxe, amigos, éche coma a vida, un camiño, que vai da alba ata o ocaso ... o sol engulido polas augas do Atlántico no Promontorio Nerium (Fisterra) ou no Cabo Xaviña (Muxía), o final da terra coñecida ... O roteiro xacobeo encadeou o culto litolátrico de Muxía (tanto a esnaquizada Barca de Pedra da Virxe -leme, vela ou Pedra dos Cadrís e balsa ou Pedra de Abalar -como a Sala do Perello - xigantesco penedo partido, disque, polo crego, ofendido de que alí "maldivertíanse" mozos e mozas - ou o Asento dos Namorados, as pegadas da Sagrada Familia e mailo asno... recentemente, o Cranio

das Execucións ou Pedra da Xaqueca) coa veneración solar e fertilizadora do Cabo Fisterra (Cama de San Guillelme, Ara Solis, cova da bruxa antropófaga Orcabella), recollendo a lenda da cidade asolagada de Dugium (parroquias de Duyo, entre as praias de Langosteira e Mar do Rostro) e da ponte crebada de Ons, en Negreira (vila encravada no “ Camiño Fisterrá ”) ou da montaña totémica da Terra de Santiago, o Pico Sagro, morada da malvada raíña Lupa.

Santiago, sempre Santiago. O infatigable predicador (ó que lle acirrarán os cans en Valverde de Laxe, polo que a rica vila quedou asolagada baixo a Lagoa de Traba e as almas pecadentas dos blasfemos moradores convertéronse en peixes negros) ou o vingativo masacrador dos mouros (empurrando a estes cara ó mar da malpicana Punta Nariga e detendo a “Lorenzo” - o sol - para contemplar como morrían afogados no Campo da Matanza ... aínda están alí as Pedras Vermellas, a Pedra da Ferradura e o Con do Cabalo para testemuñar a fazaña do Apóstolo).

Á Igrexa interesáballe reforza-la idea da defensa da Fe na cornixa cantábrica, despois da victoria simbólica de Covadonga e ás monarquías navarra e castelán convíñalles que os reis franceses intervisen nas súas cruzadas contra Al Andalus, co engado de vodas de interese ou con recompensas espirituais ou feudos : non en van, no S. VIII, o Beato de San Martiño de Liébana (aínda non era o mosteiro de Santo Toribio), hábil diplomático na Corte de Carlomagno, dedicou ó rei asturiano Mauregato un himno litúrxico, invocando a Santiago como cabeza de España, non en van, no S. XI, Sancho III O Maior, “rex ibericus”, o primeiro monarca unificador dos reinos cristiáns da Península Ibérica (rei de Pamplona, conde de Aragón e conde de Castela),

restablece as perdas relacións con Roma, reimplantando a alianza entre o Papado e o Imperio. Ademais, a peregrinación consolida a economía monetaria (decaída xunto coa fin do Imperio Romano de Occidente), a repoboación e urbanización do territorio sucesivamente conquistado (vilas-estrada, como Santo Domingo da Calzada, Rabanal del Camino, Villafranca).

En síntese, a principal virtude que acadou o Camiño Xacobeo foi a de saber enfiar - coma se fosen as doas dun rosario - todos estes focos de fe, mudándoos en etapas cheas

de contido, que ían preparando espiritualmente ó caminante de cara á esplendorosa meta: de Tours partía a Vía Turonensis; de Vezelay, a Lemovicensis, pasando por Limoges; de Puy, a Podensis; e de St Guilhem-le-Desert, a Tolosana, atravesando Toulouse. Ó final do traxecto, o penitente sentíase reconfortado: tódolos Pantocrátors, Tetramorfos, Anciáns da Apocalipse, Apóstolos, Profetas, anxos, demos, benaventurados e condenados que marcaban o roteiro condensábanse harmoniosamente na derradeira marabilla: o Pórtico da Gloria.

Na catedral compostelán existía un proxecto unitario para construíla en corenta e cinco anos (idéntica estrutura que en

San Martiño de Tours e que en San Marcial de Limoges) e, así, a función didáctica que cumprían as tres portadas románicas (non esquezamos que case toda a poboación era analfabeta e que o seu coñecemento da Biblia era, polo tanto, a través de imaxes escultóricas ou pictóricas) abranguía dende a Creación-Tentación-Pecado (Portada do Paraíso, de Adán ou Francixena, hoxe destruída e

substituída pola Portada de Azabacheiría: creación de Adán e Eva, expulsión do Paraíso, sacrificio de Isaac, o rei David invitando coa súa cítara a entrar ós pecadores arrependidos, despoixados das súas vestimentas do Camiño, purificados na inmensa fonte e revestidos con roupaxes brancas, tras un período de mortificación física e espiritual dende o Mércores de Cinza ata o Xoves Santo) ata o Xuízo Final da Apocalipse de San Xoán (Pórtico da Gloria), pasando polo Pórtico do Pentecostés ou de Praterías, é dicir, pola Redención de Cristo (no ó contrario que Adán, supera as tentacións e morre por nós - nun sacrificio aceptado por Deus, non como o de Isaac -, subliñando a condición humana de Xesús, fronte á errada crenza na única natureza divina do fillo de Deus e rebatendo así a herexía que defendía o pecado en exclusiva de Adán e non propio da condición humana). Baixo os arcos que amosan a Paixón de Cristo, o arcebispo Xelmírez presidía xuízos tódolos venres.

O Camiño aproveitaba remotas sendas megalíticas que Roma enlousaría como Vías I, XVII e XXXVII (por

exemplo, Pompaelo ou Pamplona ; Virovesca ; Calagurris ou Calahorra ; Legio Séptima Gemina ou León ; Artúrica ou Astorga), se ben con algunhas modificacións puntuais por poboacións novas, por comodidade do (Santo Domingo de la Calzada ou Puente La Reina) ou por intereses xeopolíticos (o mosteiro de Samos e a frustrada vila real de Triacastela). Os centos de milleiros de peregrinos que avanzaban penosamente, desafiando tanto as inclemencias do tempo como a rapina dos seus conxéneros, levaban encistados nos seus merlos tanto a sentenza de San Pedro Damián, o devandito ideólogo da Reforma Gregoriana ("o Home substituiu ó Anxo Caído na Redención") como o engadido de San Anselmo, bispo de Canterbury ("o Home non substitue ó Anxo Caído : salvarase con el").

Será o propio San Anselmo quen nos resuma a esencia da peregrinaxe, na súa obra : "¿Por qué Deus se fixera Home? Para redimir a condición humana. A vida é unha peregrinaxe, sometendo o corpo a unha serie de penitencias para chegar á redención final".

